

BACHELOROPPGAVE

Språkstimulering og forebygging av lese- og skrivevansker i barnehagen

Utarbeidet av:

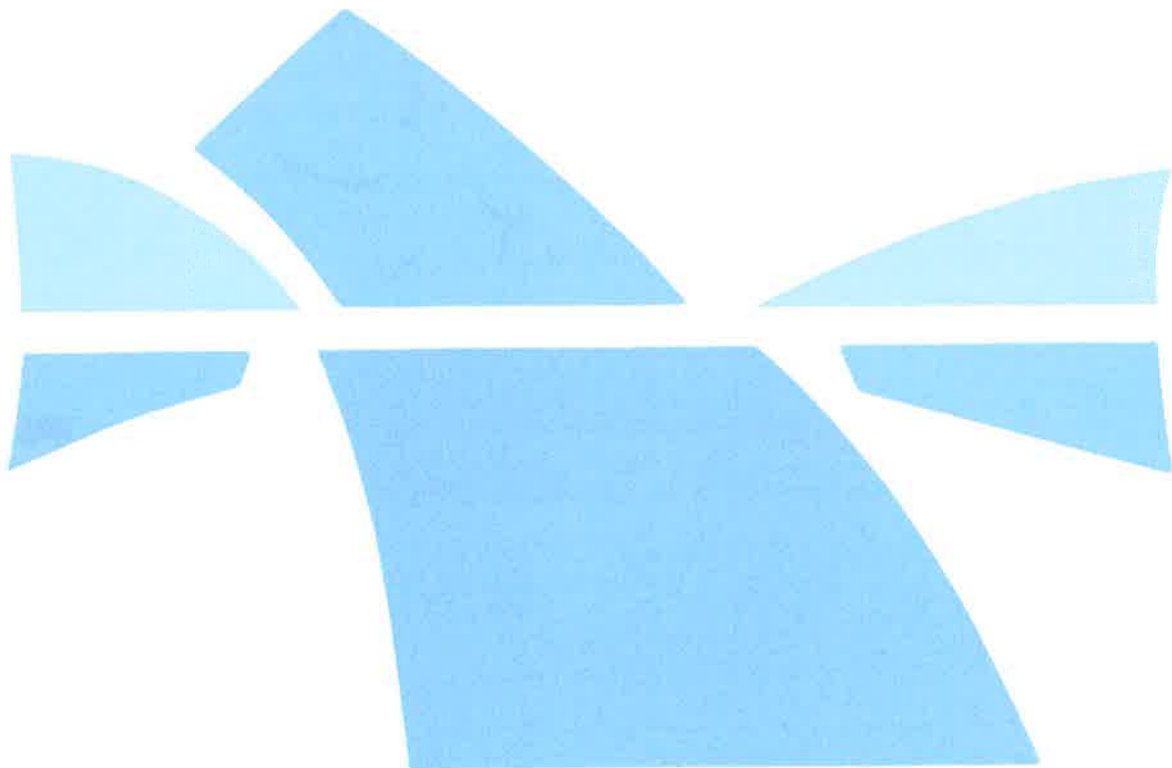
Åse Eriksson

Studium:

Spesialpedagogikk 3, språk-, lese- og skrivevansker

Innlevert:

Vår 2012

Innholdsfortegnelse	
Innhold	1
Forord	3
1.0. Begrunnelse for valg av tema	4
1.1 Temaets relevans	5
1.2 Oppbygging av oppgaven	5
2.0. Situasjonsbeskrivelse	5
3.0. Problemstilling og mål for arbeidet	6
3.1. Problemstilling med avklaring og presisering	6
3.2. Målsetning for innovasjon	6
4.0. Teorigrunnlag	6
4.1.0. Språkutvikling	7
4.1.1. Språkets innhold	7
4.1.2. Sammenhengen mellom språkutvikling og lese- og skrivevansker	8
4.1.3. Skriftspråk i barnehagen	9
4.1.4 Barnehagebarns lesing	10
4.2.0. Årsaker til lese- og skrivevansker	10
4.2.1. Grupper av språkvansker	12
4.2.2. Arv og miljø	13
4.2.3. Identifisering av risikobarn	13
4.2.4. Kjennetegn hos risikobarn?	14
4.3.0. Forebygging av lese- og skrivevansker i barnehagen	15
5.0. Utvalg av metode for data innsamling	16
5.1.0 Utvalg av informanter	16
5.1.1. Datainnsamlings metode	16
6.0. Resultater av undersøkelsen og analyse	17
6.1.1 Generelt	17
6.1.2. Arbeidet i barnehagen	17
6.1.3 Språkligbevissthet.	18
6.1.4. Kartlegging	18
6.1.5. Kompetanse	19
6.2.0. Analyse av funnene	19
7.0. Utviklingstiltak	22

7.1.0. Fonologisk bevissthet	23
7.1.1. Morfologisk bevissthet	24
7.1.2. Syntaktisk bevissthet	24
7.1.3. Pragmatisk bevissthet.....	25
7.1.4. Skriftspråk stimulering.....	26
8.0. Vurdering av tiltak	27
9.0. Avslutning	28
10. Litteraturliste	30
11.0. Vedlegg 1. Informasjonsskriv til informantene.....	32
11.1. Vedlegg 2. Intervjuguide	33

Forord.

Arbeidet med denne hovedoppgaven har vært utrolig spennende og lærerikt for meg. Jeg vil med dette få lov til å takke alle som har hjulpet meg på ulikt vis gjennom arbeidet på denne oppgaven.

Først vil jeg få takke min veileder Oddbjørn Knudsen for all hjelp under skrivingen av oppgaven og for de konstruktive tilbakemeldingene jeg har fått.

En stor takk går til mine informanter for å ha tatt seg tid i sin travle hverdag til å snakke med meg. Uten dere hadde jeg ikke kunne ha skrevet denne oppgaven. Tusen takk.

En stor takk til alle venner som har stilt opp som barnevakter for min sønn under de mest hektiske periodene i oppgaveskrivingen.

Til slutt vil jeg få takke min søster Merete Eriksson for korrektur lesing.

1.0. Begrunnelse for valg av tema.

Temaet for hovedoppgaven min er språkstimulering og forebygging av lese- og skrivevansker i barnehagen.

Vi lever i en tid hvor kravet til de språklige ferdighetene er stor. Vi har et mer teoretisk samfunn hvor det meste av informasjon er skriftlig i ulike medier som bøker, internett og aviser og liknende. Dette gjør at det stilles større krav til å beherske skriftspråket. Tidligere kunne de som var svak i skriftspråket velge seg en utdanning og yrke som var mer praktisk rettet. I dag er skriftspråket blitt en del av hverdagen, og for de fleste er det noe som man ikke tenker særlig over. For noen er skriftspråket en opplevelse av kamp og utilstrekkelighet over å ikke kunne beherske skriftspråket på en enkel måte.

Doktorstipendiat i samfunnsmedisin Kristine Pape har gjort en undersøkelse om ungdom med lese- og skrivevansker som har gått over ti år, og omfatter ca. 8500 ungdommer i Nord-Trøndelag.

Hennes forskning viser at problemene starter tidlig. Blant gutter som hadde skrive- og lesevansker i grunnskolen, hadde 23 prosent gått i minst 180 dager på trygd, sykepenger eller sosialstøtte ti år senere. For gutter uten lese- og skrivevansker var andelen 16 prosent. Blant jenter var forskjellen enda større: 35 prosent av de med lese- og skrivevansker hadde mottatt støtte til livsopphold gjennom lang tid, mot 20 prosent blant dem uten tilsvarende problemer (<http://www.adressa.no/nyheter/nordtrondelag/article1758221.ece>).

Høsten 2006 fikk barnehagen en ny rammeplan.. Man begynte å se på at læring starter allerede i barnehagen, og dermed måtte barnehagene få en plan som stilte mer krav til læring og læringsmiljøet. Først kom stortingsmeldingen 16 om "*Tidlig innsats for livslang læring*", deretter kom stortingsmelding 23 om "*Språk bygger broer*" og i 2008 kom stortingsmeldingen 41 om "*Kvalitet i barnehagen*". Dette viser at barnehagen som en læringsarena har fått et større fokus enn det som har vært tidligere.

Når vi vet at det er mange som har lese- og skrivevansker, og med de problemene det medfører så synes jeg det er viktig å kunne se på hvordan barnehagen jobber med tidlig innsats i forhold til språket og språkmiljøet i barnehagen.

1.1. Temaets relevans.

Språket er personlig og identitetsdannende, og nært knyttet til følelser. Morsmålet er viktig for opplevelse av egen identitet og mestring på mange områder. Et godt utviklet morsmål er en grunnleggende forutsetning for den videre språklige utviklingen, også når det gjelder skriftspråk og leseforståelse (Rammeplanen s.29).

Når man legger dette til grunn, og samtidig ser på hvor mange som sliter med lese- og skrivevansker i voksen alder, forstår man hvor viktig jobb barnehagen har i forhold til språkopplæringen.

1.2. Oppbygging av oppgaven.

Problemstillingen vil bli belyst gjennom aktuell teori og forskning på området om lese- og skrivevansker, og om utviklingen av lesekompetansen. Deretter vil jeg bruke en kvalitativ metode med en kombinasjon av strukturert og åpent intervju av personalet i en barnehage for å se på den praksisen de har rundt språkmiljø og forebygging av lese og skrivevansker. Deretter vil jeg observere hvordan språkmiljøet fungerer i praksis, før jeg redegjør for funnene i undersøkelsen og drøfter de opp mot teorien. Tilslutt vil jeg komme med en veiledning på hvordan man kan legge til rette for et godt språkstimulerende miljø i barnehagen.

2.0. Situasjonsbeskrivelse.

Utgangspunktet for undersøkelsen er en privat ett avdelings barnehage. Barnehagen hadde ønske om å kunne få dokumentert skriftlig hvordan de jobbet med språkstimulering i hverdagen. Jeg og styreren ble enig om at jeg skulle lage et veiledningshefte hvor det ble dokumentert hvordan de jobbet med språket, men også at jeg kom med forslag til nye metoder for språkstimulering. De ønsket også at den viktigste delen av teorien om språk og språkstimulering ble tatt med, slik at det kunne være et hefte som ble brukt faglig i barnehagehverdagen.

3.0. Problemstilling og mål for arbeidet.

Målet med arbeidet mitt er å få innblikk i hvordan barnehagen jobber med tidlig innsats i forhold til språkstimulering og forebygging av lese- og skrivevansker.

3.1. Problemstilling med avklaring og presisering.

I denne oppgaven tar jeg utgangspunkt i hva tidligere forskning sier om forebygging av lese- og skrivevansker i barnehagen. Denne forskningen viser betydningen tidlig innsats av språkstimulering kan ha for å forebygge eventuelle seinere lese- og skrivevansker. Jeg vil gjennomføre en kvalitativ undersøkelse hvor jeg har dybd intervju av de ansatte i barnehagen, og observasjoner av hvordan de jobber med språkstimulering i praksis. Jeg vil undersøke om barnehagen virkelig legger til rette for et godt stimulerende språkmiljø med tanke på hva forskningen sier om forebygging av lese- og skrivevansker før skolestart.

Derfor har jeg valgt følgende problemstilling:

Hvordan legger barnehagen til rette for et godt stimulerende språkmiljø, slik at man kan lettere oppdage barn som har risiko for å utvikle lese- og skrivevansker?

For å kunne gi svar på problemstillingen vil jeg ha fokus på følgende temaer: tidlig identifisering og kartlegging, barns språkutvikling og språkstimulerende tiltak.

3.2. Målsettinger for innovasjonen.

Målsettingen for innovasjonen er å lage en enkel veiledning til hvordan man legger til rette for et godt språkmiljø i barnehagen, og som barnehagen kan bygge videre på med aktiviteter.

4.0. Teorigrunnlag.

I denne delen av oppgaven tar jeg for meg det teoretiske grunnlaget for tidlig forebygging av lese- og skrivevansker. Språket er noe av det viktigste et barn kan lære seg. Språket er viktig i forhold til den emosjonelle og sosiale utviklingen, og ikke minst den intellektuelle utviklingen. Det er gjennom språket at vi samhandler med andre mennesker. Denne

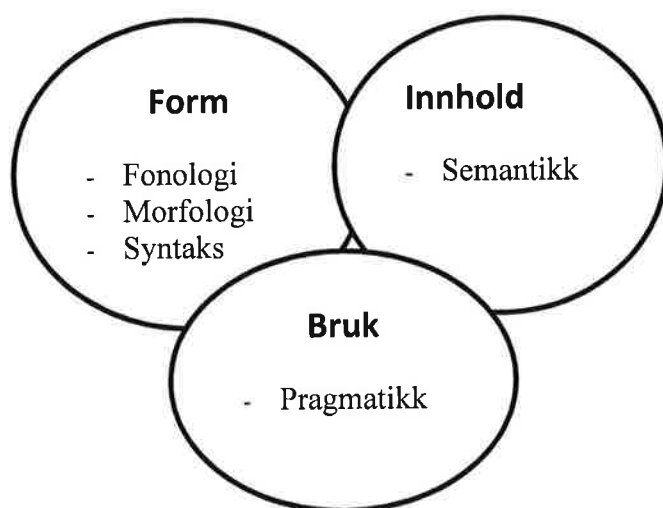
erfaringer med andre mennesker gir oss innsikt i hvem vi er og er med å gi oss en identitet og tilhørighet. For å kunne analysere og drøfte funnene i dataene som jeg har fått gjennom intervjuene, må jeg kjenne til barns språkutvikling og sammenhengen mellom språkutvikling og fremtidig lese- og skriveutvikling.

4.1. Språkutvikling.

Språket er det mest grunnleggende for å kunne lære seg å lese og skrive. Derfor må jeg vite hva språket består av før jeg sier noe om hvorfor språket er viktig i forhold til seinere lese- og skriveferdigheter. Så vil jeg komme inn på skriftspråkutviklingen i barnehagen før jeg til sist sier noe om leseutviklingen. Det mest grunnleggende i all læring er at barnet må være trygg. I følge Maslows behovspyramide er behovet for det mest grunnleggende, nemlig behovet for trygghet, en forutsetning for å kunne være sosial og dermed kunne lære noe. Hvis barnet ikke har fått dekket sine grunnleggende behov som f.eks. trygghet, vil det bruke sin energi på å få dekket det behovet, og da blir det mindre energi å bruke på læringen (Palsdottir. 2008).

4.1.1. Språkets innhold.

Det å lære seg språk handler om å lære seg hva språket brukes til, og kunnskap om selvet språkssystemet. Bloom og Lahey utviklet i 1978 en modell som viser at språket deles inn i tre bestanddeler, form, innhold og bruk.

Bloom og Lahey's språkmodell I (Knutsen, Utvikling av språk.Språkvansker,27.10.2011. Nesna).

Formen i språket er det vi hører av lydene eller det vi ser av bokstaver. For å forstå formen i språket må man beherske fonologien, morfologien og syntaksen.

Fonologien tar for seg hvordan vi forstår og produserer talelyder og hvordan språklydene uttales. Et fonem er den minste meningsskillende element i språket. For eksempel **m** i «mus», **h** i «hus», i disse ordparene er det **m** og **h** som er meningsskillende. Fonemet regnes som grunnleggende for å forstå det alfabetiske prinsipp og er derfor helt nødvendig å kunne for å lære seg å lese og skrive.

Morfologi tar for seg hvordan ordene er bygd opp, og hvordan de bøyes i forskjellige former. For eksempel **bil, bilen, biler, bilene**. Morfemene er språkets byggesteiner og regnes som den minste betydningsbærende enhet i språket.

Syntaksen tar for seg hvordan man setter sammen ord til ytringer og hvordan ordenes plassering er avgjørende for betydningen av ytringen. For eksempel **mor gikk en tur, gikk mor en tur**. Ved femårsalderen har de fleste barna den grunnleggende syntaktiske strukturen på plass, selv om de ikke er så komplekse som i språket til voksne.

Innholdet i språket handler om semantikken. Semantikken er læren om ordenes betydning, både som enkeltvis og som sammensatte til setninger.

Bruken av språket handler om hva språket brukes til og hvordan det brukes. Det er det som er pragmatikken i språket. Pragmatikken handler om å forstå og tolke de ulike kontekstene man er i, slik at den språklige ytringen får en korrekt mening.

4.1.2. Sammenhengen mellom språkutvikling og lese- og skriveutvikling.

Det er i dag allment kjent at språket utvikler seg i ulik takt, men samtidig er det en gjensidig avhengighet mellom de ulike språkområdene. Det er store variasjoner når det enkelte barn lærer seg å snakke, men som regel har de fleste begynt å snakke rundt 2 års alderen. Forsinkelser i tidlig språkutvikling kan gi en økt risiko for vansker seinere i utviklingen. Språket har en stor betydning for den kognitive funksjonen, hvor lese- og skriveferdighetene ligger. Barn som har en forsinket språkutvikling vil kunne få vansker med lese- og skriveopplæringen hvis de ikke får tidlig hjelp for språkvanskene sine.

Hagtvet (2004) viser i sitt utviklingsstudium fra 1980 at av de barna som ikke fikk et pedagogisk tilbud før de begynte på skolen var det en liten gruppe barn som hadde dårlige språklige ferdigheter ved 4års alderen. Disse barna hadde også dårligere leseferdigheter under de første skoleårene. De barna som hadde gode språklige ferdigheter ved 4års alderen fikk gode leseferdigheter, og mange av dem kunne lese allerede før skolestart (Hagtvet.2004). Denne undersøkelsen viser at det finnes tegn i barnas språkutvikling som kan forutsi hvordan deres lese- og skrive ferdigheter blir når de begynner på skolen. På bakgrunn av det bør barnehagen finne tid og rom for at barna skal få muligheten til å utforske språket.

4.1.3. Skriftspråk i barnehagen.

De siste 25 årene har det kommet frem en betydelig kunnskap om skriftspråkutviklingen hos førskolebarn. Barn møter skriftspråket lenge før de begynner på skolen, på skilt, logoer, i bøker og aviser møter barn det skrevne språket.

Skriftspråkstviklingen starter når barnet får sin første forestilling om hva det vil si å lese og skrive. Barn helt nede i to års alderen kan snakke med trekk fra skriftspråket når de leker eller er på butikken. De kjenner igjen logoen til butikken og «leser» seg frem til at der står det «butikk» når det egentlig står Prix. Barna skriver handlelister, skilt o.l. i leken sin selv om de ikke kan skrive. De som er med i leken vet hva som står der ved at en muntlig forteller det man «skriver» og «tegner» på skiltene.

Vygotsky mener at det er barnehagen som er den naturlige arenaen for barnets møte med skriftspråket. Han mener at det er logisk å se konsekvensen av «lekeskriving» og rollelek som to viktige aktiviteter på vei mot å lære seg alfabetisk skriving og situasjonsuavhengig språk (Hagtvet.2004).

Det kan se ut som at det er hensiktsmessig å la barna få muligheten til å leke seg med skriftspråket i eget tempo og på sin naturlige måte, nemlig gjennom rim, regler, sang og lek. Barnehagen har et viktig ansvar med å legge til rette for å skape en begynnende interesse for skriftspråket uten at det blir en undervisning av det. Det er mange måter å skape den interessen hos barnet, men å begynne med det som er nærmest barnet sånn som navnet til barnet, familien og venner vil nok være en inspirasjon for barnet.

4.1.4. Barnehagebarns lesing.

Mange barn i barnehagen kan lekelese før de går over til skolen. Lekelesing er en gjenskaping av en tekst barnet har hørt så mange ganger at den kan fortellingens handling utenat. Lesing og skriving går på mange måter hand i hand i utviklingen. Men prosessene er ikke helt likt. Du kan være en god leser men samtidig streve med å skrive og omvendt (Hagtvet.2004).

Leseutviklingen foregår i stadier med helt karakteristiske sætrekk. Det første stadiet i leseutviklingen er *pseudolesing*. På dette stadiet er lesingen på liksom. Barnet tolker teksten ut fra konteksten og «leser» ut fra den. Barnet følger bokstavene med fingeren og liksom «leser» «melk» selv om det står Tine.

Neste stadiet i leseutviklingen er *helordslesing*. Barnet leser fortsatt på liksom, men leser nå ordbildet. Barnet husker hvordan bokstavene ser ut i ordbildet og kan derfor gjenkjenne dem som et helt ord, som for eksempel sitt eget navn.

Så kommer stadiet for *fonologisk lesing*. Nå begynner lesingen å likne på ordentlig lesing. Barna kan noen av bokstavene og skjønner sammenhengen mellom bokstav og lyden. Det vil si at barnet har forstått det alfabetiske prinsipp om at til hver bokstav tilhører det en språklyd som man kan trekke sammen til et ord. Lesingen er ikke flytende, barnet lyderer seg gjennom lyd for lyd. På dette stadiet er innholdsforståelsen mangelfull på grunn av at barnet bruker så mye av energien sin på å lydere seg gjennom teksten.

Det siste stadiet er *ortografisk lesing*. På dette stadiet er avkodingen av ordene automatisert slik at barnet nå også får med seg innholdet i teksten. Dette stadiet når barnet når det har forstått sammenhengen mellom grafem og fonem en god stund, og har lest fonologisk en god stund (Traavik, 2003).

4.2.0. Årsaker til lese- og skrivevansker.

For å kunne forebygge lese- og skrivevansker i barnehagen, må personalet ha kunnskaper om hva lese- og skrivevansker er, og hva årsaken til denne vansken kan være. Det kan være mange årsaker til lese- og skrivevansker. Det kan være biologiske årsaker som synsvansker

som nærsynt, langsynt og skjeling. Språklige vansker kan også være en årsaksfaktor. Det kan være å være usikker på hva et ord egentlig er, vansker med oppdeling av ord i språklyder. Persepsjonsvansker som for eksempel nedsatt hørsel kan også være en årsak. Så kan de motoriske ferdighetene gi vansker. Det at man ikke har automatisert de finmotoriske ferdighetene kan gjøre slik at man bruker opp energien på å fungere motorisk og ikke får overskudd til å lære seg skriftspråket. Til slutt er det miljømessige årsaker. Både hjemmemiljø og skolemiljø kan ha innflytelse på lærerforutsetninger og språklige ferdigheter. Forskning viser at det er en sammenheng mellom talespråket i førskolealder og seinere lese- og skriveferdigheter i skolen (Hagtvet.2004).

Lese- og skrivevansker er et overordnet begrep som omfatter de med generell lese- og skrivevansker og de med dysleksi diagnosen. Dysleksi begrepet består av ordene **dys** - vansker og **lexia**- ord som da sier at man har vansker med ord. Det har lenge pågått en diskusjon om hvordan man skal definere dysleksi, og denne diskusjonen tar utgangspunkt i ulike forskningstradisjoner. Jeg har valgt å bruke Høien og Lundberg sin definisjon fra 2000, da den sier noe om at man kan anta at det er genetisk betinget og at arv spiller en viktig rolle i hvem som får vanskene.

Dysleksi er en forstyrrelse i visse språklige funksjoner som er viktige for å kunne utnytte skriftens prinsipper ved koding av språket. Forstyrrelsen gir seg i første omgang til kjenne som vansker med å oppnå en automatisert ord-avkoding ved lesing. Forstyrrelsen kommer også tydelig fram i dårlig rettskriving. Den dyslektiske forstyrrelsen går som regel igjen i familien, og en kan anta at en genetisk disposisjon ligger til grunn. Karakteristisk for dysleksi er også at en forstyrrelse er vedvarende. Selv om lesingen etter hvert kan bli akseptabel, vedvarer som oftest rettskrivingsvanskene. Ved mer grundig kartlegging av de fonologiske ferdighetene finner en at svikten på dette området også ofte vedvarer opp i voksen alder.(Logos.s.76).

Ved denne definisjonen av dysleksi så vil det si at det ikke er noe sammenheng mellom det å ha dysleksi og intelligens. Dysleksi kan ramme på alle intelligensnivåer.

Lesing er en sammensatt ferdighet hvor man må kunne avkode og forstå det man avkoder. Man må kunne avkodet ordet så man blir i stand til å gjenkjenne ordet og lærer seg uttalen.

Når man har øvet mange ganger så kjenner man igjen ordet og man trenger ikke å bruke noe særlig med energi for å få lest ordet. Man har da fått automatisert ordet. Jo mer ord man får automatisert jo hurtigere blir man til å lese, og man kan da ha fokus på innholdet på hva man leser.

De som har dysleksi har som oftest avkoding som grunnproblem som igjen gir svak leseforståelse når de selv leser, mens god leseforståelse hvis teksten blir lest høyt for dem. De med generelle lesevansker har både vansker med avkoding og leseforståelsen. Men avkodingsvanskene er de samme, de sliter med fonologien.

4.2.1. Grupper av språkvansker.

Lesing består av to komponenter, avkoding og forståelse. Avkodning handler om og gjøre leseren i stand til å gjenkjenne ordet. Ordavkodingen er en ferdighet som kan øves opp ved å lese ofte. Jo mer man leser jo mer blir avkodingen automatisert. Leseforståelsen handler om språklige prosesser som gjør det mulig for leseren å hente ut meningen i teksten. For at leseforståelsen skal bli tilfredsstillende må man ha både oppmerksomhet og kognitive ressurser, den kan ikke automatiseres (Høien og Lundberg.2000).

Man deler gjerne utviklingsmessige språkvansker inn i tre grupper: forståelses problemer, produksjonsvansker og fonologiske vansker.

Forståelsesproblemer kjennetegnes ved at barnet har vanskelig med å forstå hva ord og setninger betyr. Disse barna kan ha vansker med å oppfatte beskjeder som blir gitt i plenum, hva som blir sagt i samlingsstunder. De kan også forenkle og erstatte lyder i ord og ha setninger som er ufullstendige og med feil grammatikk. De kan ha problemer både med forståelse, og å uttrykke seg, men hvor problemene med forståelsen er størst.

Produksjonsvansker kjennetegnes ved at barna har problemer med å «finne» ordet når de uttrykker seg. De har vansker med å uttrykke setninger med en viss lengde og kompleksitet. De vil også kunne ha vansker med bøyningsmønstret og etablere å bruke et lydssystem. Språkforståelsen hos denne gruppen er aldersadekvat.

Fonologiske vansker kjennetegnes ved at disse barna har vansker med å utnytte uttaleferdigheten til å danne en språklig mening. De erstatter såkalte «vanskelige» lyder med «lettere» lyder ved at de sier «dutt» istedenfor «gutt». De forenkler også konsonant sammensetningen ved for eksempel å ta bort en konsonant i ordet «blomst» som blir til «bomst». Dette er normalt for mange barn opptil 4-5årsalderen.

4.2.2. Arv og miljø.

Utviklingen av lese- og skriveferdigheter er en omfattende prosess, som påvirkes av mange ulike faktorer. Det kan være genetisk, nevrologisk og miljøbetingete årsaker til at man utvikler lese- og skrivevansker eller dysleksi. Ofte er det gjerne en kombinasjon av flere faktorer. Forskningen viser at dysleksi kan være genetisk betinget og derfor arvelig. Man arver genet, men ikke dysleksien i seg selv.

Det argumentet man bruker om at dysleksi er arvelig, er naturligvis den konstaterte overhyppigheten av dysleksi i enkelte familier. I en familie undersøkelse som Høien med flere gjorde i 1989 av 19 definerte dyslektiske elever i 8. klasse, fant de dyslektiske symptomer hos den nærmeste familie i 13 tilfeller og i tre tilfeller hos nære slektninger.

I forskningen på dysleksi og arv har tvillingstudier vært sentrale. Prinsippet som ligger til grunn for studiene er at eneggede tvillinger har identiske gener, mens toeggede tvillinger ikke har mer identiske gener enn søsken flest. Man mener at det må tilskrives de felles genene hvis eneggede tvillinger har felles leseproblemer i større grad enn toeggede tvillinger. I tvillingundersøkelsen som Decker og Vanderberg gjorde i 1985 fant de at 85 % av de eneggede og 55 % av de toeggede tvillingparene hadde samme diagnose.

Det som også taler for at dysleksi er arvelig er at vanskene til barnet er vanskelig å fjerne med tiltak av pedagogiske, sosiale eller kulturell art. Den har tendens til å bli vedvarende hos mange, selv om mange lærer seg strategier som gjør at lesingen blir litt enklere.

4.2.3. Identifisering av risiko barn.

Det er som nevnt tidligere et større krav til lesing og skrijving i dagens samfunn enn tidligere. Det å ha gode lese- og skriveferdigheter er avgjørende på mange områder i livet, både sosialt

og yrkesmessig. I stortingsmeldingen 41 «Kvalitet i barnehagen», sier departementet hva som de mener er viktig at barnehagen gjør for tidlig identifisering av språkvansker.

Forskning viser at forskjeller i språklig kompetanse ved skolestart fortsetter og til dels forsterkes i skolen. Språkstimulering før skolealder reduserer behovet for, og kostnadene til spesialpedagogiske tiltak i skolen. Departementet vil at det blir gitt tilbud om språkkartlegging til alle barn som går i barnehage. Kartleggingen bør skje når barnet er tre år (Stortingsmelding nr.41.2008-2009.s.97).

Den samme stortingsmeldingen sier også hva formålet med kartleggingen er og hvem som skal gjennomføre kartleggingen.

Formålet med språkkartleggingen skal være å sikre at barnehagene oppdager alle barn som har behov for særskilt språkstimulering. Kartlegging er med andre ord ikke et mål i seg selv, men et utgangspunkt for å gi barn som trenger ekstra oppfølging god og tidlig hjelp. Språkkartlegging må gjennomføres av kvalifisert pedagogisk personale. Barnehager som ikke har tilgang på kvalifisert pedagogisk personale må få hjelp fra kommunen til å få gjennomført kartleggingen og støtte i videre oppfølging og språkstimulering.(Stortingsmelding nr.41.2008-2009.s97)

Dette viser at Stortinget mener at tidlig innsats i forhold til språk i barnehagen er noe som er viktig, og at fokuset skal ligge på å hjelpe de barn som behøver ekstra oppfølging med språket. Den viser også sin viktighet ved at kartleggingen og støtte til videre oppfølging skal skje av kvalifisert pedagogisk personalet.

4.2.4. Kjennetegn hos risikobarn?

For å oppdage risikobarn må man ha gode kunnskaper om hvilke tegn som indikerer at man kan få lese- og skrivevansker. I barnehagealder er språkutviklingen en viktig indikator på om man kan utvikle lese- og skrivevansker.

Barn som er i 3-5årsalderen og som produserer få ytringer på tre ord eller mer, eller som har vanskelig med å oppfatte språk og beskjeder som blir formidlet i store grupper, kan være i risiko gruppen for å utvikle lese- og skrivevansker. Det kan også barn som har dårlig uttale og snakker usammenhengende, og som har vanskelig for å få frem meningene sine. Barn som

viser liten interesse for sosialt samspill og som kommer ofte i konflikt med andre barn, eller som alltid får de underordnede rollene i leken som for eksempel en syk hund er også i denne feresonen. Barn som glemmer ord som det hører ofte, ikke liker å bli lest for og har vanskeligheter med å lære seg det som skjer i en rekkefølge, kan være i risikogruppen for å utvikle lese- og skrivevansker. Disse barna må barnehagen være oppmerksomme på, slik at de kan få hjelp så tidlig som mulig.

Adferd kan også være en indikator på språkvansker. Barn som har språkvansker vil ofte kunne bli misforstått av andre. De vil også kunne bli oppfattet som vanskelige ved at de vegrer seg når de blir bedt om å forklare seg. Hos barn med språkvansker kan man også finne en noe umoden atferd og konsentrasjonsproblemer. De vil også kunne ha sosiale tilpasningsvansker siden de kan ha vansker med å forstå og forholde seg til regler, eller fordi de har vansker med å etablere vennskap.

4.3. Forebygging av lese- og skrivevansker i barnehagen.

Forebygging handler om at aktivt å motvirke uønsket adferd, ferdigheter og handlinger til å få muligheten til å utvikle seg. Forebygging er å gi barna tro på seg selv og en positiv mestringsfølelse gjennom positive opplevelser. For at barnehagen skal kunne gi barna gode opplevelser må de voksne være en tilrettelegger for aktiviteter som gir mestringsfølelse. Når barn erfarer positive mestringsfølelser bygger barnet opp en beskyttelsesfaktor som er viktig i seinere møter med utfordringer. Barnehagen har en unik mulighet til å kunne gi barna opplevelser som styrker barnets selvbilde og mestringsfølelse.

Barnehagen må sørge for at alle barn får varierte og positive erfaringer med å bruke språket som kommunikasjonsmiddel, som redskap for tenkning og som uttrykk for egne tanker og følelser. Alle barn må få et rikt og variert språkmiljø i barnehagen. Noen barn har sen språkutvikling eller andre språkproblemer. De må få tidlig og god hjelp (Rammeplanen s.29).

Forskning viser at stimulering av hjernen i de tidligste årene er selve grunnlaget for tilfredsstillende utvikling både på det kognitive og de emosjonelle områdene. Gjennom studier av barn som vokste opp på lite stimulerende institusjoner viser Tizard og Tizard (1974) at tidlig stimulering og intervensjon er ressurs sparende strategier. Disse studiene viser at barn som ble adoptert til stimulerende hjem hadde en gunstig utvikling både på det

kognitive og de emosjonelle områdene. Studien viser også at framgangen var betydelig hvis adopsjonen fant sted før to års alderen (Hagtvet.2004).

De tidlige årene er pedagogiske gyldne år. Det er da læringsmottaket og motivasjon hos barnet er på det høyeste. Det er i barnehagealderen at kravet til læring er lavere enn i forhold til skolen. Det gir barna en mulighet til å lære på egne vilkår og i eget tempo, og det er da man kan lettest skape mestringsopplevelser.

Det å forebygge lese- og skrivevansker i barnehagen handler ikke om isolert barn- voksen samspill, men samspill med andre barn og voksne. Barna lærer mye av hverandre i leken, og fokuset blir å legge til rette for et språklig miljø og aktiviteter for hele barnegruppen, men som favner om det barnet som trenger ekstra stimuli. I barnehagen har pedagogene mulighet til å sette sammen lekegrupper av både språklig sterke og språklig svake barn og da gi individuelt tilpasset opplegg til de som behøver det, uten at de barna blir på noen måte stigmatisert.

5.0. Utvalg av metode for feltundersøkelsen/ data innsamling.

I denne delen vil jeg si noe om metode valg, og valg av informanter. Oppgavens størrelse har påvirket mitt valg av metode.

5.1.1. Utvalg av informanter.

Jeg har valgt å intervjuer både pedagogisk leder og assistenter i en ettavdelingsbarnehage, til sammen tre stykker. Dette har jeg gjort fordi jeg mener at det er både det pedagogiske personalet og det ufaglærte personalet i barnehagen, som sammen har ansvaret for å legge til rette og gjennomføre forebyggende tiltak i forhold til lese- og skrivevansker. Jeg har valgt å undersøke en barnehage fordi jeg skal lage en veileder om språkligstimulering og forebygging som bygger på det de allerede gjør i barnehagen.

5.1.2 Datainnsamlingsmetode.

Jeg har valgt den metoden som jeg mener er den metoden som gir meg tilstrekkelig informasjon for å besvare min problemstilling. Jeg har valgt å bruke en kvalitativ metode, hvor jeg bruker strukturerte spørsmål innenfor ulike emner. Jeg har også i etterkant

observert praksisen i hverdagen for å se om praksisen stemmer med det informantene forteller. Den kvalitative metoden gir meg muligheten til å gå i dybden innen mitt emne og få mye informasjon med kun få responder. Jeg har hentet teorien om emnet gjennom bruk av pensumlitteratur og stortingsmeldinger som er relevant for temaet. Ulempen med denne metoden er at det er vanskelig og etterprøve gyldigheten av funnene mine fordi informantene har fått en ny erfaring etter intervjuet enn det de hadde under intervjuet. Det at jeg bare bruker en barnehage som informant er også en svakhet i forhold til å kunne si at funnene mine er generelt for andre barnehager.

6.0. Resultater av undersøkelsen og analyse.

I dette kapitlet vil jeg presentere mine funn fra undersøkelsen. Jeg har delt svarene inn i fem emner; generelt, arbeid i barnehagen, språkligbevissthet, kartlegging og kompetanse. På grunn av at jeg har hatt min feltundersøkelse i en ett avdelings barnehage med kun tre ansatte, har jeg valgt å sammenfatte svarene i en felles tekst for å prøve å anonymisere dem på best mulig måte.

6.1.1. Generelt.

Under generell del stilte jeg spørsmål om de hadde utdanning for å jobbe med barn, hvilken utdanning de hadde og hvor lenge de hadde jobbet med barn.

Svarene fra informantene var at de ansatte i barnehagen har jobbet i lang tid i barnehagen. Den som har lengst fartstid har jobbet der i tjue år, men den med minst ansiennitet har vært i barnehagen i snart fire år. Det er en som er utdannet som førskolelærer med tilleggs utdanning i ledelse og økonomi. En av de ansatte er utdannet musikkpedagog i fra Russland, mens den siste ansatte har ingen formell utdanning for å jobbe med barn.

6.1.2 Arbeidet i barnehagen.

Her spurte jeg om hvordan de jobber i barnehagen. Har de aldersinndelte grupper eller blandet grupper og om hvilket satsnings område de har i barnehagen.

Barnehagen har aldersinndelte grupper ved ulike prosjekter som førskolegruppe som pedagogisk leder har ansvaret for, og Tarkus som er trafikkopplæring fra fire år som en

assistent har ansvaret for. Tarkus er et beltedyr som ved vennene sine hjelper barnehagebarn til å forstå reglene i trafikken. Tarkus materiellet er utviklet for barnehagebarn fra 4 år og oppover. Materialet består av en hånddukke, cd med sanger og fortellinger og plakater.

Musikk pedagogen har ansvaret for musikkgruppene og de er både aldersinndelt og blandet gruppe. Barnehagen har barns medvirkning, språk og matematikk som satsnings område i denne perioden.

6.1.3. Språkligbevissthet.

Under dette emne har jeg hatt fokus på om de vet hva språkligbevissthet er for noe, og hva de legger i begrepet. Jeg har også sett på om de jobber systematisk med språket og i hvilke situasjoner de har fokus på språk. Jeg har også spurt om de har fokus på tidlig skriftspråk.

De ansatte i barnehagen har kjennskap til begrepet språkligbevissthet. De mener at den voksen må være seg bevisst på hvordan de bruker språket ovenfor barna. De mener også at det er viktig at barna blir bevisst på hva språket er og hva det brukes til. Barnehagen jobber med språket systematisk i både uformelle og formelle aktiviteter. I samtale med meg kommer det ikke tydelig frem om de er bevisste på hvorfor de bruker de ulike aktivitetene og hva de aktivitetene er gode for. De bruker samlingsstunden og musikkgruppen til å ha fokus på språk ved å ha fokus på for eksempel dager, måneder og rim og regler. De har merket stoler og hyller med navnet til barnet, hvor de har fokus på og merket vokaler og konsonanter i rød og blå farge. I de mer uformelle situasjoner har de limt fast første bokstav til alle barna på gulvet, slik at de kan gjenkjenne sin bokstav, de har også samtaler med barna i spisesituasjoner og de har begrepsinnlæring i påklednings situasjon. De har språkgrupper for de barna som trenger ekstra stimulering med språket. Barnehagen jobber ikke bevisst med tidlig skriftspråk stimulering, men hvis barna har fokus på det blir de stimulert til å fortsette med slike aktiviteter.

6.1.4. Kartlegging.

I dette emne har jeg sett på hvilke kartleggingsverktøy barnehagen bruker, hvordan dem bruker de, og hvem som har ansvaret for kartleggingen. Jeg ser også på om de kan

identifisere barn som vil kunne utvikle lese- og skrivevansker seinere og om de tror at de har en mulighet til å forebygge lese- og skrivevansker med sitt arbeid i barnehagen.

Barnehagen bruker ikke selv i dag noen kartleggingsverktøy for å kartlegge språket til barna. De har tidligere brukt, Tras men bruker ikke det lenger. Dette er ikke et bevisstvalg, men har med tid og opplæring av bruken av det. . Kommunen hvor barnehagen ligger i jobber med å finne et felles kartleggingsverktøy for barnehagen. Kommunen har innført tidlig innsats etter Øyvind Kvello modellen, hvor det arbeides tverrfaglig mellom barnehagen, PP Tjenesten, barnevern tjenesten og helsestasjonen. Da kommer de ulike etatene inn i barnehagen for å observere og kartlegge barna og det blir laget opplegg i samarbeid mellom etatene når det blir noe funn. De ansatte mener at det er mulig å forebygge lese- og skrivevansker i barnehagen, men har liten kunnskap på hvordan de skal se tegnene etter risikobarna. Det er den pedagogiske lederen som har ansvaret for kartleggingen, men sammen med assistentene jobber de i fellesskap om aktivitetene.

6.1.5. Kompetanse.

I det siste emne har jeg sett på kompetansebehovet. Jeg har sett på om de mener de har nok kompetanse på barns språkutvikling, språkvansker og forebygging. Jeg ser også på om de har en mulighet til å øke kompetansenivået hvis det er nødvendig.

Pedagogisk leder mener at hun har god kunnskap om barns språkutvikling og språkvansker. Men kunne tenkt seg litt mer veiledning fra PP Tjenesten på enkeltbarn som har vansker. Assistentene føler at de har den kompetansen de behøver, da det er pedagogiskleder som har ansvaret for tilretteleggingen av aktivitetene.

6.2.0. Analyse av undersøkelsen.

For å kunne svare på problemstillingen min må jeg se sammenhengen mellom de funnene jeg gjordet i undersøkelsen og teorien jeg har presentert i oppgaven. Min tolkning gjelder kun for en barnehage, så den kan ikke generaliseres for andre barnehager.

Det jeg ser ut ifra svarene jeg fikk i intervjuene er at det er en barnehage med stabilt personale over tid og som har en variert utdanning. Det at barnehagen er så heldig å ha en

assistent som er utdannet musikkpedagog er jo flott for det språklige miljøet. Bruk av musikk som et verktøy er noe som lett fenger barna, og man har en god mulighet til å kunne observere barna språklig i en sangstund. Man har også muligheten til å flette inn tiltak for enkelt barn ved for eksempel å synge bevegelsessanger. Bevegelsessanger synes barna ofte er artige, og selv om man ikke er med å synger i begynnelsen, vil det ofte inspirere barna til å lære seg teksten seinere. Det at barnehagepersonalet er stabilt over år gir dem en god mulighet til å bygge opp en felles kompetanse på språk og forebygging, og samtidig lage seg systemer og rutiner som alle ansatte er godt kjent med. Det gir barnehagebarna en unik mulighet til å kunne ha et godt stimulerende språkmiljø i barnehagen.

Barnehagen jobber i både aldersinndelte grupper og sammensatte grupper. Barnet lærer seg språk gjennom en sosial samhandling med andre barn. Barnet lærer både hva det bruker språket til og selve språksystemet i språklig samspill med andre barn og voksne. Når man jobber i små grupper, enten de er aldersinndelte eller ikke, så har du som voksen en god mulighet til å legge til rette for det du ønsker å ha fokus på i språket. Man har en unik mulighet til å la barna lære av hverandre, ved å sette sammen grupper med barn som har gode språklige og sosiale ferdigheter sammen med barn som trenger ekstra stimuli på språk og kanskje for å komme seg inn i de sosiale settingene i barnehagen.

De ansatte i barnehagen har en forståelse av språkligbevissthet som at den voksen må være seg bevisst i sin rolle som språkmodell. Barnehagen har ulike språklige aktiviteter i både formelle og uformelle situasjoner. Jeg synes barnehagen gjør mye gode aktiviteter i forhold til språkstimulering, men jeg savner litt mer bevissthet rundt årsakene til at de velger de aktivitetene. Når de velger ut sanger og fortellinger så velger de ut fra det de og barna liker, ikke ut fra hvorfor rim og regler er viktig. Når personalet er bevisst hva som fremmer en god språkstimulering vil de også klare å legge til rette for en optimal språkstimulering for barna. Barnehagen bør også ha en plan over hvor og hvordan de jobber med språkstimulering. Språkstimulering kan man flette inn i alle fagområdene som er i rammeplanen. Derfor er det viktig at barnehagen er seg bevisst hvorfor man skal ha fokus på språkstimulering i aktivitetene de velger gjennom året.

Språklig bevissthet er et samlebegrep for det å kunne reflektere over språket. Det å kunne reflektere over språket har en sammenheng med barns leseutvikling. Barn som evner å

reflektere over språket vil få en lettere lesestart (Frost.2003). Det er mange ting man kan reflektere over i språket, både hva ordene betyr og hvordan man formulerer setninger. Denne undringen synes jeg at barnehagen må legge til rette for, og sette av tid i hverdagen til et undrende språkmiljø. Når barna blir vant med slik undrende og filosoferende spontane aktiviteter vil de etter hvert selv ta initiativ til slike aktiviteter, også på andre fagområder. Barn som er i risiko for å kunne utvikle lese- og skrivevansker vil profitere på slike aktiviteter. Når man undrer og filosofere over språket er det ingen fasitsvar, og de som er språklig svak vil få en mestringsfølelse.

I rammeplanen side 35 står det at personalet i barnehagen må skape et miljø for daglige opplevelser ved høytlesing og fortellinger. Det må også gi rom for samtaler rundt det man leser og forteller om, og de voksne må være seg etisk bevisst på hva de formidler av kulturelle verdier. Det vil si at barnehagen ikke kan velge bort høytlesing for barn i hverdagen, men heller legge høytlesing inn som en rutine i barnehagen. Det kan være lesing ved frokostbordet, i samlingen eller som en avslutning på dagens kjernetid. På den måten kan man få inn en rutine som gir rom for de barna som ikke velger leseaktiviteter selv til å roe seg ned og få muligheten til å filosofere sammen med de voksne.

Barnehagen har i dag ingen kartleggingsverktøy som de selv bruker. Tidligere har de brukt Tras, men har på grunn av tidsmangel på opplæring ikke dette i bruk. Barnehagen jobber med tidlig innsats etter Øyvind Kvello (2007) sin modell, og har eksterne folk som PP Tjenesten inne for å kartlegge barns språkutvikling. Kommunen hvor barnehagen ligger holder på å finne et kartleggingsverktøy som alle barnehagene skal bruke. Det at barnehagen og kommunen jobber etter tidlig innsats prinsippet synes jeg er fantastisk. Jo tidligere barna får hjelp jo lettere vil det kunne være å lykkes med det arbeidet., men jeg mener at barnehagen bør ha sin egen kartlegging av barna i påvente av den som skal bli felles for alle barnehagene. Man bør ikke ta sjansen på at alle barna klarer å følge med språklig i den tiden det tar for kommunen å finne kartleggingsverktøyet de skal bruke. Alle barnehagene i kommunen har vært kurset på språkstimulering og språkligbevissthet siden 2007 med norsklektor Marit Sundelin fra UIT, og assistentene har hatt egne kurs som har vært tilpasset denne arbeidsgruppen. Det viser jo at kommunen satser på språkutvikling, og på det forebyggende arbeidet. Personalet mener at man kan forebygge lese- og skrivevansker i

barnehagen, men de har liten kunnskap om hvordan de oppdager risikobarn. På bakgrunn av at kommunen har lagt så stor vekt på språkligbevissthet i barnehagen mener jeg at man burde kunne forvente at pedagogiskleder kjente til noen av kjennetegnene for barn i risikogruppen for å utvikle lese- og skrivevansker.

Personalet i barnehagen mener selv de har en god nok kompetanse i forhold til språkstimulering, språkutvikling og forebygging. Jeg tror nok at barnehagen har en masse kunnskaper om både språkstimulering, språkutviklingen og hvordan man skal jobbe forebyggende, men at de ikke har klart å sette det i et system slik at de får kompetansen frem på en god nok måte.

7.0. Utviklingstiltak.

I tiltaksdelen skal jeg lage en veileder på hvordan barnehagen kan legge til rette for en god språkstimulering, og hvordan de kan forebygge lese- og skrivevansker. Jeg vil bygge opp veilederen med å sette de aktivitetene som barnehagen bruker inn i et system. Veilederen skal vise den faglige begrunnelsen for hvorfor de bruker de ulike aktivitetene. Jeg vil også ha med kortfattet teori om språkutvikling og forebygging, hva rammeplanen sier om språkstimulering og forebygging, og ikke minst skal jeg ha med kjennetegnene på barn som er i risikogruppen for å utvikle lese- og skrivevansker.

Jeg vil presentere veilederen på et personalmøte, hvor vi går igjennom den del for del. Det er viktig for meg at hele personalgruppen forstår bruken av veilederen og hvor viktig dette arbeidet er i barnehagen.

VEILEDER FOR SPRÅKSTIMULERING OG FOREBYGGENDE AKTIVITETER I BARNEHAGEN.

Språklig bevissthet kan deles inn i fire ulike nivåer for bevissthet:

- Fonologisk bevissthet = lyder og stavelser i språket
- Morfologisk bevissthet = ordene i språket
- Syntaktisk bevissthet = sette sammen setninger, grammatikk
- Pragmatisk bevissthet = hvordan vi bruker språket

Det å bruke rim, regler, lytteleker, eventyr og fortellinger og ikke minst sanger i hverdagen er med på å gjøre språkstimuleringen til en lystbetont lek for barna. Det er viktig at man bruker strukturerte aktiviteter og samtidig som man samtaler om alt som skjer i de ustrukturerte aktivitetene. På denne måten knytter man sammen ord og handling for barnet.

7.1.0. Aktiviteter for å fremme fonologisk bevissthet.

Lytte til stillheten.

Snakk med barna om hvordan vi lytter og hvilken kroppsdel vi bruker når vi lytter. La barna ligge på gulvet med øynene lukket og lytt til stillheten. Klarer barna og ligge helt i ro? Snakk med barna om hva de hørte og undre dere sammen om hvorfor dere hørte disse lydene? Hva var de lydene dere hørte?

Fagområder. Kommunikasjon, språk og tekst. Etikk, religion og filosofi. Kropp, bevegelse og helse.

Lytte ut lyder i boksen.

Ha en boks med noe opp i. La barna få holde boksen hver sin gang og rist på den og la dem gjette på hva lyden er. Klarer ikke barnet å lytte ut lyden kan de andre barna hjelpe til.

Fagområder. Kommunikasjon, språk og tekst. Kropp, bevegelse og helse.

Spillemann.

Ha ulike instrumenter skjult for barna. Barna sitter med lukkede øyne og lytter etter musikken. Den voksne går rundt og spiller svakt på et instrument. Snakk med barna om det de hører.

Fagområder. Kommunikasjon, språk og tekst. Kropp, bevegelse og helse. Kunst, kultur og kreativitet. Etikk, religion og filosofi.

Finne bokstaven i navnet sitt.

Lim alfabetet på gulvet. Den voksne sier en bokstav og barna stiller seg på den bokstaven som den tror er rett. Snakk med barna om hvem i barnehagen som har denne bokstaven og la barna fortelle om hvem andre de kjenner har denne bokstaven.

Fagområder. Kommunikasjon, språk og tekst. Kropp, bevegelse og helse

7.1.1. Aktiviteter for å fremme den morfologiske bevisstheten.

Lese rimeeventyr.

Les et eventyr som rimer, eksempel " Nissene i hatten" av Elsa Beskow. Tegn eventyret på en flippover samtidig som du forteller det.

Fagområder. Kommunikasjon, språk og tekst. Kunst, kultur og kreativitet.

Lage setninger med barna.

Lag setninger med like mange ord som det er barn i gruppen. La barna få hvert sitt ord fra setningen skrevet på et ark. La barna telle hvor mange ord det er i setningen. La barna bytte plass og se hvordan setningen endrer seg.

Fagområder. Kommunikasjon, språk og tekst. Antall, rom og form.

Hemmelig pose.

Ha en hemmelig pose til hvert barn. Legg to ting som rimer på hverandre opp i posen. Be et av barna å kjenne etter hva som er i posen og fortelle hva det er. Når alle har tatt opp sine ting sier dere rimordene høyt sammen.

Fagområder. Kommunikasjon, språk og tekst. Kunst, kultur og kreativitet.

7.1.2. Aktiviteter som fremmer den syntaktiske bevisstheten.

Lek med ordbilder.

Klipp opp ordbilder og lag nye setninger, telle ordene, snakke om korte og lange setninger.

Fagområder. Kommunikasjon, språk og tekst. Antall, rom og form.

Ufullstendige setninger.

Den voksne sier begynnelsen på en setning, eksempel : I går kjørte jeg...

La et barn komme med forslag til hvordan setningen slutter. Klarer ikke barnet å finne på noe kan det få hjelp av de andre barna.

Fagområder. Kommunikasjon, språk og tekst. Etikk, religion og filosofi.

Lek med setninger og ord.

Barna sitter i en ring på gulvet. Hvert barn får utdelt fem klosser hver i forskjellige farger. Den voksne er også med. Den voksne sier en setning som barna gjentar. De legger klosser etter antall ord i setningen. Husk at de legger klossene fra venstre mot høyre.

Fagområder. Kommunikasjon, språk og tekst. Antall, rom og form.

7.1.3. Aktiviteter som fremmer pragmatisk bevissthet.

Butikklek.

Lag en butikk med puter eller klosser. Ha bokser og esker, eksempel tomme melkekartonger, makaroni esker. Papir og knapper kan være penger. Et barn jobber i butikken, mens de andre barna og læreren er kunder. Læreren veileder gjennom leken hva man sier og gjør i de ulike situasjonene ved selv å være rollemodell.

Fagområder. Kommunikasjon, språk og tekst. Kunst, kultur og kreativitet.

Høytlesning.

Velg ut en bok som dere bruker over tid. Lag til en koselig lese krok. Læreren leser boken først og finner frem ord som læreren tror at barna vil trenge en forklaring på. Skriv disse ordene opp på en flippover og finn frem konkrete som kan brukes til å forstå innholdet i

boka bedre. Stopp i fortellingen hvis barna lurer på noe. Til slutt kan dere tegne fortellingen og dramatisere fortellingen.

Fagområder. Kommunikasjon, språk og tekst. . Kunst, kultur og kreativitet

Fortellinger.

Lag en bildeserie av fortellinger som barna kjenner godt. Heng de opp på veggen i barnas høyde. La bildene henge over en tid. Lag korte fortellinger sammen med barna til hvert av bildene. Skriv ned det barnet sier for å dokumentere utviklingen i fortellingene. La barna tegne fortellingene sine.

Fagområder. Kommunikasjon, språk og tekst. Kunst, kultur og kreativitet.

7.1.4. Aktiviteter som stimulerer skriftspråket.

Bokstavgjenkjenning.

Skriv barnets navn på plassen i garderoben, på stolen ved matbordet og på skuffen til barnet. Ha en ABC plakat med figurer på veggen som barna kan leke med. Setter ordlapper på ting i barnehagen, eksempel kjøleskap, dør, bad og på de ulike lekekassene.

Fagområder. Kommunikasjon, språk og tekst. . Kunst, kultur og kreativitet.

Ordgjenkjenning.

Skriv opp ukedager, dato og måned på ark som er laminert eller satt på ei tavle. Barna får si navnet på dagen, måneden og datoen. Barna kan kopiere datoen på tegningene sine den dagen.

Fagområder. Kommunikasjon, språk og tekst. Antall, rom og form.

Ordgjemsel.

Barna får et bilde av for eksempel et tre eller en blomst når de går på tur. Navnet på objektet står på baksiden av bildet. Barnet skal nå gå ut å lete etter objekter som på bildet som de har fått utlevert.

Fagområder. Kommunikasjon, språk og tekst. Nærmiljø og samfunn. Kropp, bevegelse og helse.

8.0. Vurdering av tiltak.

Det å skulle lage en veileder om språkstimulering og forebyggende arbeid i barnehagen har vært både en krevende og spennende oppgave. Krevende fordi jeg virkelig har måtte analysert aktivitetene i forhold til språkstimuleringen, og spennende fordi jeg har lært så utrolig mye om hvor viktig språkstimulering i barnehagen er.

Barnehagen var veldig positiv til at jeg skulle komme å ha feltarbeid i deres barnehage. Styresen ønsket raskt at jeg kunne lage en enkel oversikt over hva de gjør av aktiviteter på dette området, derav kom ideen til veilederen på språkstimulering og forebygging av lese- og skrivevansker i barnehagen til.

Når jeg kom til barnehagen ble jeg møtt med en stor positivitet og glede over at de skulle få inspirasjon og ideer til nye aktiviteter i barnehagen. Men når jeg var i barnehagen og observerte hvordan de jobbet, og vi småsnakket rundt språkstimulering merket jeg en liten skepsis til å skulle klare å gjennomføre aktivitetene. Styresen mente at mitt fokus på språkstimulering kom fordi jeg går på spesial pedagogikk 3 med fordypning i språk, lese- og skrivevansker. Hun mente at det var så mange krav til barnehagen innenfor alle fagområder at man ikke kunne ha fokus kun på språk. Utfordringen var derfor å få personalet til å se viktigheten av å kunne beherske språk. Da barnehagen har en ansatt som er fra Russland og en fra Afghanistan så brukte jeg de som eksempler på det å ikke kunne beherske språket godt nok. Når de fikk fokuset på hvordan de opplevde det å ha vansker med språket på grunn av et annet morsmål kom refleksjonene rundt hvordan barn med språkvansker har det. Det ble billetten inn til å få personalet mer bevisst på hva språket betyr i hverdagen. Når vi da seinere gikk gjennom veilederen fikk noen av de ansatte en aha opplevelse for at flere

av de aktivitetene de faktisk gjorde i barnehagen allerede gikk under språkstimulerende tiltak. Da løsnet diskusjonen og alle reflekterte over sin barnehagehverdag og det syntes ikke så skremmende vanskelig å kunne ha fokus på språkstimulering i hverdagen. De forstod, og særlig de med fremmed morsmål, viktigheten av å begynne språkstimuleringen så tidlig som mulig for de som sliter med språket. Ved at flere av personalet i barnehage har førstehånds kjennskap til det å ikke kunne språket fullt ut, tror jeg at barnehagen vil se på språkstimulering som en viktig del av barnehagen, og at de klarer å flette det naturlig inn i hverdagen.

9.0. Avslutning.

Oppgavens problemstilling handler om det praktiske arbeidet om språkstimulering i barnehagen: **Hvordan legger barnehagen til rette for et godt stimulerende språkmiljø, slik at man kan lettere oppdage barn som har risiko for å utvikle lese- og skrivevansker?**

Jeg har prøvd å belyse denne problemstillingen ved bruk av relevant teori og forskning på området, og ved å gjennomføre en kvalitativ undersøkelse med intervju og observasjoner for å avdekke hvordan barnehagen jobber med språkstimulering og forebygging. Målet mitt har vært å få sett på hvordan en enkelt barnehage jobber med det praktiske arbeidet med språkstimulering.

Teorien viser at barnehagen har mulighet til å jobbe på mange ulike måter for å kunne stimulere språkutviklingen og forebygge lese- og skrivevansker. De kan kartlegge barns språkutvikling og sette i gang med tiltak ved behov, men de kan også legge til rette for et stimulerende språkmiljø ved bruk av bøker, sanger logoer og samtaler som virker forebyggende.

Teorien viser at man har gode kunnskaper om hvilke sider ved barns utvikling som kan indikere at barnet seinere vil kunne få lese- og skrivevansker, som for eksempel lav ordproduksjon og liten interesse for å bli lest for. Forskningen viser at det er mange årsaker til lese- og skrivevansker, som for eksempel biologiske årsaker, språkvansker eller miljømessige årsaker. Barnehagen har en stor innflytelse på lærerforutsetningene for barn, ved hvordan de legger til rette for språkmiljøet. Det som jeg synes var det viktigste jeg fant

av tidligere forskning var at jo tidligere man setter inn tiltak, jo lettere kan man motvirke vanskene som barnet har.

I undersøkelsen min oppdaget jeg at barnehagen har vært flinke på å legge til rette for det språklige miljøet i barnehagen, og har mange ulike aktiviteter som fremmer språkferdighetene. Men jeg ble overrasket over hvor lite bevisste de var på språkstimulering og forebygging av lese- og skrivevansker. Det virket som om aktivitetene ble gjort av gammel barnehagetradisjon og ikke av bevisst kunnskap. Barnehagen har språk som satsningsområde, men jeg undrer meg over at den pedagogiske lederen ikke har kunnskaper om hvordan man kjenner igjen barn som har risiko for å utvikle lese- og skrivevansker. Det at rammeplanen som er barnehagens styringsdokument, har satt språket som det første fagområdet er ikke en tilfeldighet. Språket er viktig i all samhandling med andre mennesker og for videre læring og det er viktig at barnehagen er bevisst dette. Jeg føler at jeg har nådd målene mine for oppgaven da jeg har fått sett at barnehagen jobber med språkstimulerendetiltak. De var ikke så veldig bevisst på språkstimulering og forebyggende arbeid når jeg kom til barnehagen, men de er blitt mer bevisst på dette i arbeidet med bruken av veilederen på personalmøtet og ved innføringen av den i barnehagen. Det jeg mener jeg har lært mest i arbeidet med oppgaven er hvor viktig språkstimuleringen er på barnehage nivå. Jeg har jobbet i barnehagen selv i mange år og har aldri vært så bevisst det språkstimulerende arbeidet før jeg begynte å jobbe med oppgaven. Arbeidet med oppgaven viser også at mye av de tradisjonelle aktivitetene som man finner i barnehagen er både språkstimulerende og forebyggende, men mange har ikke den teoretiske kunnskapen som forankring. Språkstimulering og forebygging av lese- og skrivevansker var ikke et stort tema på førskolelærerutdannelsen som jeg var ferdig med i 2005. Man kan jo håpe at fokuset rundt både leseferdighetene til elevene i skolen og hva tidlig innsats har og si for å styrke barnets selvfølelse og læringsmotivasjon, vil bidra til mer fokus på dette også i utdannelsen av pedagoger. Barnehagen er nå blitt en del av hele utdanningsløpet og må bli seg bevisst dette.

Læring skal være fylt av glede og spenning.

Det er livets største eventyr, det er en illustrert reise i sinnene til de edle og de lærde.

Taylor Caldwell

10. Litteraturliste.

Elsbak, L. (2000). *Språksprell*. Oslo: Gyldendal Akademisk.

Elvemo, J. (2000). *Lese og skrivevansker: Teori, diagnose og metoder*. Bergen: Fagbokforlaget

Eriksen Hagtvvet, B.(1992). *Lek med språket*. Oslo: Universitetsforlaget.

Eriksen Hagtvvet, B.(1997). *Skriftspråk utvikling gjennom lek*. Oslo: Universitetsforlaget.

Eriksen Hagtvvet, B.(2004). *Språkstimulering: tale og skrift i førskolealderen*. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag.

Gabrielsen, E.(2003). *Lese og skrive utvikling: Fokus på grunnleggende ferdigheter*. Oslo: Gyldendal.

Høien, T. (2000). *Dysleksi: Fra teori til praksis*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag

Høien, T.(2011). *Håndbok til Logos*. Stavanger: Offset

Høigård, A. (2006): *Barns språkutvikling: Muntlig og skriftlig*. Oslo: Universitetsforlaget.

Palsdottir, H. (2010). *Språkglede i barnehagen*. Oslo: Kommuneforlaget.

Rydja, C. (2010). *Språklek: Stimulerende språkøvelser i barnehagen*

Tras håndbok gruppen. (2003). *Trashåndbok*. Bergstad Grafiske.

Traavik, H. (2003). *Skrive og lesestart: skriftspråkutvikling i førskole- og småskole alderen. Teori og metode*. Bergen: Fagbokforlaget.

St.meld.nr 16 (2006-2007). .. og ingen stod igjen. Tidlig innsats for livslang læring.

Oslo: Kunnskapsdepartementet.

St.mld.nr 23 (2007-2008). Språk bygger broer. Oslo: Kunnskapsdepartementet.

St.mld.nr 41(2008-2009). Kvalitet i barnehagen. Oslo: Kunnskapsdepartementet.

Forskrift om rammeplanen for barnehagen.(2006). Forskrift om rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver. Fastsatt ved kgl. Res. 1. mars 2006 nr 266 med hjemmel i lov 17. juni 2005 nr 64 om barnehager. Hentet fra <http://www.lovdatab.no/cgi-wift/ldles?doc=/sf/sf/sf-20060301-0266.html>

11.0. Vedlegg 1.

Informasjonsskriv til Informantene.

Jeg er førskolelærer og jobber nå med min hovedoppgave i spesial pedagogikk 3, språk, lese- og skrivevansker ved Høgskolen i Nesna. I den forbindelse vil jeg foreta noen intervjuer og observasjoner til bruk i mitt arbeid. Jeg skal se nærmere på hvordan barnehagen legger til rette for språkstimulering og forebygging av lese- og skrivevansker.

All data som jeg samler inn blir behandlet på en konfidensiell måte og anonymisert. Etter bruk vil notatene og opptakene blir makulert etter forskriftene.

Vennlig hilsen

Åse Eriksson

11.1. Vedlegg 2

Intervjuguide.

Generelt.

1. Hvor mange år har du jobbet med barn?
2. Har du noen utdannelse for å jobbe med barn?
3. Hvis ja, hvilken utdannelse?

Arbeidet i barnehagen.

4. Har dere alders inndelte grupper i barnehagen?
5. Hvis ja, hvilken aldersgruppe jobber du med?
6. Hvilke satsnings områder har dere i barnehagen?

Språkligbevissthet.

7. Kjenner du til begrepet « språklig bevissthet»?
8. Hvis ja, hva legger du i det begrepet?
9. Jobber dere systematisk med språkligbevissthet i barnehagen?
10. I hvilke situasjoner jobber dere med språklige aktiviteter?
(rutine situasjoner, samling tilrettelagt o.l.)
11. Hvordan jobber dere med språklige aktiviteter i barnehagen? Kan du gi noen eksempler?
12. Hvor mange ganger jobber dere med språklige aktiviteter som er tilrettelagt i løpet av en uke?
13. Jobber dere med aktiviteter som har fokus på tidlig skriftspråk stimulering?

Kartlegging.

14. Hva mener du er assistenten sitt ansvar i arbeidet med språkutviklingen hos barn?

15. Synes du det er viktig å ha fokus på språket til alle barn i barnehagen, eller kun de som har språkvansker?

16. Mener du at det er mulig å forebygge lese- og skrivevansker i barnehagen?

17. Vet du hvilke tegn man kan se etter hos barn i barnehage alder som kan tyde på at det kan være en risiko for at de kan utvikle lese- og skrivevansker seinere?

18. Bruker dere kartleggingsverktøy på barnas språkutvikling i barnehagen?

19. Hvis ja, hvilke?

20. Kartlegger dere alle barna eller kun enkelt barn?

21. Har du som assistent fått opplæring i bruk av kartleggingsverktøy?

22. Hvem mener du har ansvaret av pedagogiskleder og assistent til å kartlegge språkutviklingen til barna?

Kompetanse.

23. Føler du som pedagogiskleder/assistent at du har nok kompetanse på barnas språkutvikling?

24. Føler du som pedagogiskleder/assistent at du har nok kompetanse på språkvansker?

25. Føler du som pedagogiskleder/assistent at du har nok kompetanse forebygging av lese- og skrivevansker?

26. Hva savner du av kompetanse i dette arbeidet?

27. Vil barnehagen ha sendt deg på kurs i barns språkutvikling og forebygging, hvis det kommer slike kurs?

28. Hvordan samarbeider dere med skolen i forhold til oppfølging av skolestartere med språkvansker?